

Zentsuraren irakurketak: *Haur besoetakoa, Egunero hasten delako eta 100 metro* nobelen kasuak aztergai

Lecturas de la censura: a estudio los casos de las novelas *Haur Besoetakoa, Egunero hasten delako y 100 metro*

Lectures de la censure : étude des cas des romans *Haur besoetakoa, Egunero hasten delako et 100 metro*

Readings about censorship: the cases of the novels *Haur besoetakoa, Egunero hasten delako and 100 metro*

AYERBE SUDUPE, Mikel
(UPV/EHU-MHLI)¹

Noiz jaso: 2019-03-04

Noiz onartua: 2019-06-05

---

¹ Argitalpen hau Eusko Jaurlaritzak finantzatzen duen MHLI (www.mhli.net) ikerkuntza taldearen US 17/10 (UPV-EHU) eta FFI2017-84342-P (MINECO) proiektuen baitan gauzatu da.

Zentsura literarioaren bitartekarietzat «irakurle» izendapena erabiltzen zen: euren esku zeuden aurreneko irakurketak eta baita liburua argitaratu edo ez ebazteko proposamen txostenak idaztea ere.

Zentsoreek irakurle gisa jokatzeko zuten garrantziaz jabetzeko ezinbestekoa da zentsura txostenak xeheki aztertu eta literatur lanen inguruan nolako balorazioak burutzen zituzten jabetzea. Txostenok irakurritz ohar gaitzeko zenbait euskal obra konplexuren gainean eginiko interpretazioak oso paradokikoak izan zirela: Miranderen *Haur besoetakoa* (1970) edota Saizarbitoriaren *Egutero hasten delako* (1969) eta *100 metro* (1976) nobelen gainean zentsoreek eskainitako irakurketak, esaterako.

Gako-hitzak: Zentsore-irakurleak, zentsura txostenak, *Haur besoetakoa*, *Egutero hasten delako*, *100 metro*.

Se utilizaba la denominación «lector» para el mediador en la censura literaria: estaban en sus manos las primeras lecturas del texto y escribían los primeros informes aconsejando o desaconsejando la publicación o no del libro.

En imprescindible leer estos informes y conocer las valoraciones que hacían sobre los trabajos literarios para comprender la importancia de estos lectores-censores. Leyendo estos informes nos damos cuenta que las interpretaciones realizadas sobre algunas obras literarias algo complejas, son muy paradójicas: Por ejemplo las lecturas realizadas sobre las novelas *Haur besoetakoa* (1970) de Mirande o *Egutero hasten delako* (1969) y *100 metro* (1976) de Saizarbitoria.

Palabras clave: Lectores-censores, censura, *Haur besoetakoa*, *Egutero hasten delako*, *100 metro*.

La dénomination «lecteur» était utilisée pour qualifier le médiateur dans la censure littéraire : il effectuait les premières lectures du texte et écrivait les premiers rapports, donnant son avis sur la publication ou pas du livre.

Il est indispensable de lire ces rapports et de connaître les estimations qu'ils faisaient sur les ouvrages littéraires pour comprendre l'importance de ces lecteurs-censeurs. En lisant ces rapports, nous nous rendons compte que les interprétations faites sur certaines œuvres littéraires un peu complexes sont très paradoxales. Par exemple, les lectures réalisées sur les romans *Haur besoetakoa* (1970) de Mirande ou *Egutero hasten delako* (1969) et *100 metro* (1976) de Saizarbitoria.

Mots-clés : Lecteurs-censeurs, censure, *Haur besoetakoa*, *Egutero hasten delako*, *100 metro*.

In literary censorship, the term “reader” was referred to the mediator: the text’s first reading was in their hands and they wrote the first reports advising against their publication

or for it. It is essential to read these reports and to know the assessments they made to understand the significant role of these readers-censors. Reading these reports we realize that the interpretations made on some literary works were complex and even paradoxical; for instance, those made on the novels *Haur besoetakoa* (1970) by Mirande or *Egunero hasten delako* (1969) and *100 metro* (1976) by Saizarbitoria.

Key words: Censors-readers, censorship, *Haur besoetakoa*, *Egunero hasten delako*, *100 metro*.

Irakurle-zentsore euskaldunen berezitasunak

Ondorengo lerroetan euskal literatura garaikideko hiru nobela esan-guratsu izango ditugu hizpide: Jon Miranderen *Haur besoetakoa* (1970) eta Ramon Saizarbitoriaren *Egunero hasten delako* (1969) eta *100 metro* (1976). Eta zehazki, hiru lan horiek zentsuraren aldetik jaso zuten tra-taera, betiere zentsoreek burutu zituzten txostenak xeheki aztertuz. Izan ere, eta jakina denez, zentsuraren aparatuak erabiliriko «irakurle» izendapen eufemistikoa bere eginez, eurek burutzen zuten literatur la-naren aurreneko interpretazioa zein balorazioa, eta zentsura txostene-tan laburbiltzen zituzten obraren gakoak, azkenik liburua salagarria zen edo ez ebatzi ahal izateko proposamena ematearekin batera. Hori horrela, eta Torrealdairi jarraiki (1999: 14-15), zentsurak nolabaiteko literatur kritikaren lana ere burutzen zuen, nahiz eta euskarazko libu-ruen kasuan, salbuespenak salbuespen, «iritzi literario nagusienak Do-nostiako Delegazio Probintzian buruturiko irakurketetan gauzatu ziren, ziurrenik A. Arruek eginak»; aldiz, irakurlego zentralizatuen kasuan, balorazio literarioak oso urriak dira eta testu mota guztietan ebazpen edo ikuspegi politikoa gailenduko da. Izan ere, «literatura ez da ezagutzaren garapenerako tresna gisa epaitzen, kanon erlijioso, mor-al, eta politiko zehaztugabeei men egiten dien neurrian baizik» (La-rraz, 2014: 87). Bestetik, Torrealdaik ederki nabarmentzen duenez, euskal irakurle-zentsoreek izan duten erantzukizuna ikaragarria da, beren irakurketek behin betiko balio dutelako, hau da, bestelako agin-tariak euskararik ez dakiten heinean, euskal irakurle-zentsorearen iri-tzia ezin da kontrastatu (gehienez ere, beste irakurle-zentsore euskal-dun batekin) eta euren irakurketak behin betikoak bilakatzen dira ezinbestean. Gainera, horri guztiari «zenbait irakurleren euskara maila apala gehitu behar zaio, egoera absurdu eta dramatiko bihurtzen due-na. Sarritan irakurlea ez da gai epaitu behar dituen testuen zentzu zehatz eta ñabartuak ulertzeko» (Torrealdai, 1999: 16). Jarraian aipa-tuko diren kasuetan, ikusiko dugu oraintxe zerrendatu diren faktore guztiak bat egiten dutela liburuaren onarpena edota zentsura gauzatzeko orduan.

Haur besoetakoa: hamaika urteko erditzea

1959ko otsailean Jon Mirandek Txomin Peilleni igorri zion gutunean honakoa zioen:

Aipatu nizun ipuina bukatuxerik dut [...] gaia oso 'berezia' da: maitasun kondaira bat, 30 urteko gizon baten eta 11 urteko nexka baten elkar maitatzea kondatzen duena. [...] Mitxelenari bi itz esan diot hortaz eta erantzun dit aldizkarian publikatzeko alegiñak egingo dituela». (Peillen, 1998: 18)

Halere, Mirandek aitortzen du beldur dela lanaren eduki erotikoenatik aldizkarian argitaratzea posible izango ote duen eta liburu gisa ateratzea gustatuko litzaiokeela dio, betiere zentsura saihestea lortuko balu. Honela jarraitzen du Pelleinek: «Bere eleberria doidoia bukatu, Mirande konturatu zen, euskaldunen eta apezen zentsuragatik izuturik, ez zuela inork ausartu nahi izango argitaratzera». Izan ere, Miranderen adiskideak gogora ekartzen ditu sei urte lehenago Miranderen poema batzuk erotiko izango zirela abisaturik Lafittek, Mokoroak eta Chabagnok olerki horiek ez argitaratzeko eginiko ahaleginak. Edonola ere, Mirandek beste gutun bat bidaltzen dio Peilleni *Haur besoetakoa* argitaratzearen inguruan: «Honekin batean, beraz, *Aur besoetakoa* badoakizu. [...], bat igorriko diot Mitxelenari, baina beldur naiz ezin irar dezakela Gipuzkoan zentsura gatik eta beharko naizela saiatu beste nonbait publikatzea; Amerikan agian Andimaren bitartez» (Peillen, 1998: 19). Beraz, Mitxelenaren bitartez ez bada, Andima Ibiñagabeitiaren bitartez Venezuelako argitaratzeko itzaropena bazuen Mirandek, eta halaxe berresten dio Peilleni martxoan igorritako gutunean. Haatik, martxoaren amaieran *Eganen* argitaratzeko ezezkoa jasotzen du Mitxelenarengandik, Peilleni igorritako beste gutun batean irakur daitekeen: «Mitxelenaren guthun bat hartu berri dut. [...] goraihuak egiten derauzkit ene ipuin berria gatik —baina ezin publikatzea eraz dezakela borobilki erraiten deraut... bertzela 'akabo aldizkaria'. Andimari igorri deraukiot eia Amerikan argitaratzeko biderik hartzemanen duenik [...]» (Peillen, 1998: 19). Mitxelenaren atea, beraz, itxia zitzaion jada eta antzekoa jazoko da Ibiñagabeitiarengandik ere, azken honek Salvatore Mitxelenari 1959ko azaroan bidalitako gutunetik erator daitekeenez, Miranderen lanak sortuko

lukeen zalaparta medio. Eta horrenbestez, Venezuelan ere *stand by* batean geratu zen *Haur besoetakoaren* argitalpena.

Harik eta hamaika urte beranduago, Gabriel Aresti editore izanik eta euskara batura moldatuta, honek 1969an zentsurara aurkezten duen Miranderen eleberria, borondatezko kontsulta gisa originala eta galeradak Administrazioaren eskuetan utziz. Eta harrigarriki, ondorengo izan zen 19. irakurle-zentsorearen ebazpena *Haur besoetakoak* nobelari dagokionez:

(C) NOVELA DRAMATICA.- Un solterón que tenía el vicio de emborracharse se quedó a cargo de una ahijada suya de bautismo por orfandad. Prometió su mano en matrimonio a una mujer. Y empezó el drama pues quería mucho a la ahijada y ésta no quería de ninguna manera que se casara. Por otra parte, él tampoco quería casarse, pero tampoco se atrevía a dar en cumplimiento una palabra dada y romper unas ilusiones creadas a una mujer. NO contiene nada inmoral ni político. PUEDE AUTORIZARSE.

Liburua 1970ean kaleratu zen eta, azkenik, kronologia honekin amaitzeko, 1971. urtean Mirandek Lafitteri idatziriko gutunaren zati bat aipatu behar da, zuzenean heltzen baitio zentsurak bere nobela onartu izanari: «Ez dakit ba dakizunez ene liburu bat haraindiko Euskalherrian argitaratu dutela, novela llabur bat *Haur Besoetakoak*. Beldur naiz ez dela zure gustukoa izanen. Dena dela, Franco'ren moral-zentsurak argitaratzeko baimena eman zuen; beraz, ez daiteke hain lizuna...» (Xarritton eta Andiazabal, 2006: 228).

Beraz, hamaika urtez itzalpean egoniko *Haur besoetakoak* argia ikusi zuen azkenik, lehenengo urteetako editoreen autozentsuraren ostean. Izan ere, zentsura mekanismoak berekin dakarren lehen ondorioetako bat, nagusiena ziurrenik, egileen aldetiko autozentsura bada ere, badira bigarren mailako «bestelako zentsurak» ere (Abellán, 1980: 78). Eta hori da, hain zuzen, Miranderen nobelak argia lehenago ez ikusi izanaren arrazoi nagusia. Horrenbestez, ez da Zentsura Institutuzionalaren debekua nobela isilarazi zuena, ez bada gizarte-zentsurak eragindakoa eta, zuzenkiago esanda, Zentsura Institutuzionalaren beldurrez harturiko autozentsura jarrerak baizik. Izan ere, zentsuraren arauak argialetxe eta argitalpen arduradunak kaltetzen zituzten euren zereginak mugatuz, eta, debekatuak izan ez zitezen, behartuta

zeuden nolabait ideia politiko, moral edota erlijioso jakinak mantentzera, argitaratzen jarraitu nahi bazuten behintzat. Horregatik aipatzen du Mitxelena *Haur besoetakoa* argitaratzen saiatuz gero «akabo aldizkaria», Egan aldizkaria zentsuratzeko arrisku bizia aurreikusi baitzuen, eta, beraz, Miranderen obra autozentsuratu eta ez argitaratzea erabaki zuen. Era berean, Andima Ibiñagabeitia atzerrian bazegoen ere, eta atzerrian zentsuraren atzaparrak saihesteko aukera gehiago izanik ere, gizarte zentsura edonora iristen zen, eta hortik bere hitzak ere, batetik eleberri «ederra eta bikain idatzia dela» aitortu arren, bestetik «likitsa eta zikina» dela epaitzen baitu eta argitaratuz gero «sortuko lukeen eskandalua ez litzake[ela] makala izango». Beraz, bere horretan esaten ez badu ere, badirudi denentzat erosoago izan zela ez argitaratzea.

Edonola ere, kontu honetan bitxiene zentsore-irakurleak *Haur besoetakoa* nobelaren gainean eginiko irakurketa da. Azalekoa inondik ere, zentsore-irakurleak egiten duen argumentuaren laburpena nobelaren hasierari bakarrik dagokiolako eta, hain zuzen, *Haur besoetakoa* nobelan Mirandek maitasun-harreman pedofiloa planteatzeari ez zaiolako inolako aipamenik egiten, ezta elkarren arteko sexu edo hurbilpen erotikoei buruz hitzik gaineratu ere, eta ezta amaierako suizidioaren kontuari ere. Idazleak berak zehazturiko zati aski erotikoei edota argitaratzeko baimenaren ostean esandako «ez daiteke hain lizuna» (hain lizuna agian ez, baina lizuna dela berretsiz) horiek oso urrun geratzen dira zentsore-irakurlearen ebazpenetik. Arestik nobelari eginiko hitzaurrean ere esplizituki zioen: «liburu honen gaia izutzekoa da» (Aresti, 1970: 10). Baina esan bezala, «no contiene nada inmoral. Puede autorizarse» epaia ematen du 19. zenbakia duen zentsore-irakurleak, eta gaur egungo begietatik ere ezin ulertuzko auzia dirudi, are egin diren *Haur besoetakoa* eleberriaren gaineko azken irakurketa eta interpretazioak aintzat hartzen baditugu. Horren erakusle dira, besteak beste, 2010eko Atxagaren hitzak Miranderen lanak pederastia istorio oso gogor eta zuzen, gotor eta anker bat jorratzen duen heinean: «Obra onartezina da [...] Oso ideia arriskutsuak dira hor daudenak. Hortik ateratako hari guztiak krimen bihurtu dira» (Arruti, 2010). Eta honekin ez bedi uler Atxagak *Haur besoetakoa* zentsuragarria dela babesten duenik, baina, moralaren aldetik gaur egun ere obra sumingarria izanik, eta 60ko hamarkadako irakur-

le eta zentsuraren aurrean autozentsore izan ziren balizko editoreek ere hala uste bazuten, harrigarria egiten da inondik inora zentsore-irakurlearen balorazioa.

Honen inguruan, soilik hipotesiak egitea geratzen da: Torrealdaiak zehazten duenez (2000: 46), 19. zenbakidun irakurle-zentsorea Jose Antonio Albizu zen gehienetan eta, nonbait, euskararen ezagutza eskasa zuen (Torrealdai, 2000: 208). Bestetik, esan bezala, zentsura txostenean ageri den argumentua *Haur besoetakoa* eleberriaren hasierari bakarrik dagokio, eta ez dira nobelako alderdi gatazkatsuenak aipatzen (pedofilia, erotismoa, hilketa eta suizidioa). Ondorioz, eta zaila badirudi ere, aipaturiko irakurle-zentsoreak liburua irakurri ote zuen? Osorik irakurri, esan nahi da, amaierara arte. Irakurketa fitxako laburpena irakurrita behintzat, ezin esan horren zantzurik ematen denik.

Esan bezala, ordea, hipotesiak besterik ez dira hauek, eta egitatea dena da hamar urtez zentsuraren beldur autozentsuratuta egon ostean, behin Zentsura Instituzionalera aurkeztu eta oso errazki gaudituz zuela langa hori Miranderen nobelak, eta, horrenbestez, *Haur besoetakoa* argitaratzea posible izan zela.

Egunero hasten delako: abortuaren aldeko alegatu literarioa

Jakina denez, Ramon Saizarbitoriaren *Egunero hasten delako* nobela 1969an argitaratuak abortatzeko eskubidearen aldeko gaia jorratzen du. Atzerrian kokatzen da kontakizuna eta bi planotan garatzen da; batetik, Gisèleren istorioa dugu, haurdun gelditu ostean abortatzeko baimen bila hiru mediku kontsultatu, eta azkenik, abortatzea lortuko duen gaztearena; eta bestetik, *berritsua* deitu izan zaion pertsonaia ageri da tren geltokian eta telefono bulego batean hitz eta pitz, Gisèleren gertakarien inguruko gogoe-ta ideologikoak plazaratzen dituen. Sarritan aipatu den bezala (Sarasola, 1975; Hernandez Abaitua, 2008), abortuaren aldeko «tesi-eleberria» da *Egunero hasten delako*, eta Saizarbitoriak ere halaxe berretsi zuen 2007an eginiko berridazketako hitzaurrean: «Nobela abortuaren aldeko alegatu bat da –abortua ilegala zen garaian idatzitakoa– baina [...] ez da inondik ere

panfleto bat [...] *Egunero hasten delakon* abortuaren aldeko jarrera argia da, esplizitua, zuzena eta ausarta, lotsagabea garai hartarako» (Saizarbitoria, 2007: 10).

1969ko azaroaren 23an aurkeztu zen zentsuraren gordailura *Egunero hasten delako* eleberria, eta honakoa izan zen, oraingoan ere 19. irakurle-zentsoreak, Jose Antonio Albizuk ziurrenik, egun bat beranduago eginiko txostena:

NOVELA.- A modo de diario expresa las ideas que las cosas más corrientes le sugieren, pero la acción se centra en una joven que ha quedado embarazada y se plantea el problema del aborto. Se desarrolla en ambiente francés y hace sus reflexiones por liberarse de la criatura pero que quedan contrapesadas por las ideas religiosas. Al fin vence su egoísmo y consigue un rescripto legal para hospitalizarse y conseguir el aborto. Después de la operación oye los gritos de la criatura y se lanza de nuevo a la vida tratando de olvidar el recuerdo.

Aunque el aborto se realiza no se impone la tesis de la moralidad del aborto sino que recurre a la moral de circunstancias.

NO CONTIENE NADA CENSURABLE SE ACEPTA EL DEPOSITO.

Txostenaren irakurketatik ondorioztatu daitekeenez, badira zenbait akats narratibo irakurle-zentsorearen interpretazioan. Hasteko, berritsuaren atalak egilearen egunkari gisa idatzita daudela esaten da, pertsonaiaren izaera bera ezbaian jarriz, baina, nola ez, deigarriena abortuaren inguruko irakurketa eta interpretazioa da: ideia erlijiosoek nobelan lekurik ez badute ere, «hace sus reflexiones por liberarse de la criatura pero que quedan contrapesadas por las ideas religiosas» esaten da, eta lehen paragrafoaren amaiera ere surrealista samarra da, abortatu ostean umearen oihuak entzuten dituela berresten denekoa. Azkenik, aurrez esan ditugun tesi-eleberriaren inguruko hitzen beste muturreko epaia ematen du irakurle-zentsoreak: «Aunque el aborto se realiza no se impone la tesis de la moralidad del aborto sino que recurre a la moral de circunstancias». Miranderen kasuan bezala, oraingoan ere doitasunik gabea da irakurle-zentsorearen ebazpena.

Dena dela, kasu honetan egon daitezke bestelako argibideak, txostena bere testuinguruan ulertuz gero. Izan ere, Alcalá de Henareseko Archivo

General de la Administración-eko fitxetan irakur daitekeenez, liburua gordailuan uzteko eskaera orriaren ezkerreko marjinan eskuz idatzita «adjunta carta Editorial convocando que la obra ha sido leída en la delegación Provincial» zehazten da. Eta halaxe, argitaletxearen izenean igorritako gutunean honako azalpena ematen da: «la editorial LUR hace saber al Ilmo. Sr. Director General de la Cultura Popular y Espectáculos que el autor de la presente obra Ramon Saizarbitoria realizó durante el pasado Estado de Excepción la consulta al Sr. Arrue que es quien supervisa las obras en vasconce en la delegación Provincial de Guipúzcoa de ese Ministerio de la obra *Egunero Hasten Delako*, habiendo recibido la aprobación para su edición». Beraz, pentsa daiteke behin delegazio probintzialeko onespina izanik, irakurle-zentsorearen irakurketa ere baldintzatuta geratu zela.

Are, AGAko artxiboan Antonio Arrue soilik aipatzen bada ere, Saizarbitoriak aurrez aipatu dugun *Egunero hasten delakoren* 2007 berrargitalpenean argibide gehiago ematen ditu: Arestik hala gomendatuta jo zuela Antonio Arruerengana –«Francoren Gorteetako prokuradorea eta Euskaltzaina; nolabait esateko, erregimenaren euskaltzalea» (Saizarbitoria, 2007: 11)– eta nahiz eta Arruek nobelarekiko ezadostasuna aitortu zion, euskaraz ere beste hizkuntzetan jorratzen ziren gaiak landu behar zirela eta argitaratzeko baimen eske garaiko Turismo eta Informazioko delegatuarena joateko esan ziola, Arrueren aldetik nobela argitaratzeko eragozpenik ez zegoela esateko baimenarekin, eta horrenbestez lortu zuela orduan delegatua zen Felipe de Ugarteren onespina. Esan bezala, ordea, Zentsura Instituzioak bere mekanismoak erabili zituen nobelari onespina eman baino lehen, nahiz eta, aurrez aipatu bezala, litekeena izan aurrebaimen horrek irakurle-zentsorearen ebazpenean eragin izana. Hain zuzen, eta Torrealdaik (2000) behin baino gehiagotan ziurtatu duenez, aita ponteko edo bermatzaile baimen-emaiaren gaia ere aski baliatu izan zen zentsura saihesteko ahaleginean; eta kasu honetan ere halaxe dirudi, Arrue euskaltzainaren laguntzaren bidez argitaratu baitzen Saizarbitoriaren lehendabiziko nobela. Azkenik, hizkuntzaren kontuak direla eta, oso esanguratsuak dira Saizarbitoriaren ondorengo hitzak, zentsura politikoaren eta moralaren artean egon zitezkeen aldeak nabarmentzeaz gain, bestelako irakurketetarako bideak irekitzen dituelako.

Iruditzen zait –zentsura gaietan adituek nahi dutena esango badute ere– gaztelaraz idatzia izan balitz, ez zuela 1969an argia hain erraz ikusiko². Behin baino gehiagotan entzun dut zentsura frankista pasatzeko euskaraz idatzia izatea eragozpen gehigarria zela testu baten-tzat. Egia izan daiteke testu politikoei dagokienez, baina iruditzen zait *Egunero hasten delakoren* kasuan alderantziz izan zela, bidea erraztu ziola alegia. Noski, lagunduko zion halaber gurearekin zeri-kusirik ez zuen urrutiko errealitate baten kontakizuna izateak. (Saizarbitoria, 2007: 11)

100 metro: «okerren» irakurritako euskal literaturako nobela

Torrealdairen (2000: 182) ikerketaren arabera, euskal liburuetan aurkituriko zentsura, batez ere, politikoa da (% 80), zentsura moralarekin edota erlijiosoarekin alderatuz gero, adibidez. Hori bera erakusten dute aurrez aipatu ditugun bi eleberriren kasuek, *a priori* moralaren aldetik Erregimena-renzat gaitzesgarriak izan zitezkeen gaiak jorratu arren, arazorik gabe pasatu baitzuten Zentsura Instituzionala. Bestelako kasua da, ordea, Saizarbitoriaren *100 metro* nobelarena.

1972 eta 1973. urteen artean idatzia, 1974an ETA (pm)-ren ingurukoek Hendaian antolatzen zuten Mugalde lehiaketako bigarren saria irabazi bazuen ere, ez zen orduan argitaratu. Saizarbitoriak adierazi izan duen bezala, hasiera batean Iparraldean argitaratzekotan izan zen, zentsuraren beldur. Baina azkenean 1976an kaleratu zen nobela, Kriselu argitaletxearen esku-tik, eta urte berean aurkeztu zuen *100 metro* Zentsura Instituzionalaren gordailura, egilea editore gisa agertuz, martxoaren 22an. 23. zenbakidun irakurle-zentsoreak egiten du txostena; Torrealdaik zehazten duenez (2000,

² Gogoratu bestela, besteren artean abortuaren gaia ere jorratzen zuen Luis Martin-Santosen *Tiempo de silencio* (1962) nobelak jasotako zentsura gogorra. Gehiago sakontzeko, ikus: Bresadola, A., 2014, «Luis Martín-Santos ante la censura: las vicisitudes editoriales de *Tiempo de silencio*», *Creneida*, 2, 258-296.

231), Jose Antonio Albizuk, eta txosten honek ere eskaintzen du irakurketa paradoxikorik.

NOVELA POLÍTICA: Bajo un estilo muy original, en el que mezcla la trama central de la novela con los hechos cotidianos provenientes de la prensa, radio o la vida vulgar, describe la persecución de un grupo vasco y la caza y torturas infligidas a un estudiante universitario vasco que se niega a descubrir a sus compañeros de filas. La policía le ha dado el plazo de un minuto para que declare con la amenaza de bajarle a la planta baja en caso de negativa. El joven vasco se va desangrando hasta el punto de que tienen que llevarle rápidamente a un hospital. Llegado a él, declaran los médicos que está muerto de hace tiempo. Termina haciendo apología del joven con versos ingleses que identifican con la tierra que va a recoger su cadáver.

Tiene, además, la peculiaridad, de que a los policías les hace hablar en castellano, como queriendo hacer ver que no pertenecen al pueblo vasco. Estimo de suma gravedad la cuestión, máxime tras los acontecimientos últimos, y considero que incurre en delito de injuria a las instituciones del Orden Público.

DENUNCIABLE.-

Ikusi daitezkeenez, kasu honetan bai egiten dela nobelaren gaineko iruzkin literarioa bere estilo originala gorai patuz, baina hortik aurrera, argumentuaren laburpena eta interpretazioa, oro har, akatsez beteta daude. Hasteko, «persecución de un grupo vasco» zehazten da izatez polizia ETA-kide bakarraren atzetik badoa ere; bestetik, «torturas infligidas a un estudiante» aipatzen da, nobelan torturak agertzen ez badira ere (egia esan, eta txostenean ageri bezala, gaztearen galdeketan bai aipatzen da sotoetara jaitziko duten mehatxua, eta hor bai egon daitekeela tortura edota tratatu txarren iradokizuna; baina esan bezala, nobelan ez da halakorik esplizituki kontatzen). Bestetik, txostena jarraian irakurrita, badirudi nahastu egiten direla iheslariaren eta ikasle lekukoaren pertsonaiak. Azkenik, elebitasunaren kontua dago, txostengilearen arabera poliziak soilik hitz egiten duelako gaztelaniaz, «como queriendo hacer ver que no pertenecen al pueblo vasco», nahiz eta nobelan zehar irrati, egunkari eta kaleko ahots askotan ere gaztelania erabiltzen den. Edonola ere, larritasun erabatekoa duen auzia da liburuak plantatzen duena, «máxime tras los acontecimientos últimos», eta

ebazpena ere ezin bestelakoa izan: ordena publikoko erakundeen aurkako delitua egozten zaio, eta, beraz, *100 metro* obra salagarritzat jotzen du.

Txosten hori oinarri hartuta, ziurrenik Antonio Barbadillok, Torrealdairen arabera (2000: 231), iruzkin kritikoa landu eta garatu egiten du, eta inoiz baino zorrotzagoa agertzen da liburuaren epaia eta ebazpena zehaztean, argudiatuz Gobernuarentzako onartezina den kritika eta jarrera erasokorra agertzen duela, eta polizia eta ordena publikoa laidotzen dituela, espiritu separatista gailentzen zaiola, etab. Baina ezin esan liburua bere horretan irakurri zuenik, Barbadilloren idatzi berrian Albizuren aurreko txosteneko interpretazio akatsak are nabarmenagoak bilakatzen diren neurrian. Aurrez hemen transkribatu dugun zentsura fitxa ez bezala, txosten hau oso ki Torrealdairen *Artaziak* (2000) liburuan kontsultatu daiteke 231-232. orrialdeetan, eta hona Albizuren irakurketatik abiatutako berrirakurketaren pasarte esanguratsuenak soilik ekarri ditugu:

El protagonista, que simboliza a todo el pueblo vasco, es perseguido, cazado y torturado por las fuerzas de Orden Público.

En la trama de esta Novela se mezclan hechos cotidianos provenientes de los medios informativos confrontándolos con la persecución, sufrimientos y torturas que se aplican al protagonista, que se niega a delatar a sus compañeros de grupo. La policía le marca un plazo para que declare. El joven vasco, como consecuencia de los malos tratos recibidos, se va desangrando hasta el punto que tienen que trasladarle urgentemente a un hospital donde los médicos declaran que se encuentra muerto hace tiempo.

En el parangón entre el protagonista y el pueblo vasco, se termina haciendo una apología del joven identificándole con la tierra que va a recoger su cadáver.

Horrela, torturarena berriro agertzen da, eta, are, sakondu eta korapilatu egiten du Albizuren irakurketan nahasgarria zen bi pertsonaien auzia, zalantzarik gabe iheslaria eta galdekatua bat eta bera izango balira bezala aurkezten baitira oraingoan, eta azkenik, hiltzen dena galdekatua dela azalduz, tratu txarren ondorioz hiltzen dela argudiatzen du Barbadillok, *100 metron* halakorik jazotzen ez bada ere. Izan ere, ezin berrirakurketa zuzenik egin abiapuntu gisa Albizuren irakurketa txosten nahasgarria izanik, eta nobela irakurri ezean.

Ebazpen horren ondorioz, *100 metro* eleberriaren lehen argitalpena bahitu egin zuen poliziak eta Saizarbitoriak Ordena Publikoko Tribunaleko epailearen aurrean deklaratu behar izan zuen, nahiz eta 1977ko amnistiari esker epaiketa bertan behera gelditu eta liburuak ere zirkulazioan jarri zen.

Bere aldetik, eta gai honi dagokionez, Saizarbitoriak adierazi du zentsorearen txostena irakurri zuela eta «argi geratu zitzaiola zentsore-irakurleak ez zuela ezer ulertu nahi izan» (Peio H. Riaño, 2018).

Horregatik esan izan da, besteak beste, *100 metro* euskal literaturaren historian okerren irakurritako lana izan dela (Juaristi, 1987: 126), nobela zentsuratu eta poliziak bahitu izanak bestelako irakurketak ahalbidetu baitziztuen, nobelan ETArekin aldeko ideologia gailentzen zela uste zutenena, esaterako. Ez da ahaztekoa, ordea, egilea bera ere hasiera batean liburuak ETArekin inguruan eragin zezakeen harrerak kezkatu zuela (Peio H. Riaño, 2018).

Ondorioak

Hizpide izan ditugun Miranderen *Haur besoetakoa* eta Saizarbitoriaren *Egunero hasten delako* eta *100 metro* euskal literatura garaikideko hiru nobela esanguratsuek zentsuraren aurrean izan zuten trataerak argi erakusten du, lehenik, zentsura moralaren aurrean zentsura politikoak zuen lehentasuna. Bigarrenik, kasu batzuetan bederen, zalantzan jar daitekeela txosten egileek liburuak bere horretan osorik irakurtzen ote zituzten, eta ezetz pentsarazten dute *Haur besoetakoaren* txostenak edota *Barbadillok 100 metroren* gainean egindakoak. Azkenik, *Egunero hasten delakoren* kasuan, txostena zehatzagoa bada ere, bertan argudiatzen den ondorioarengatik, hots, nobela ez dela abortuaren aldekoa, aintzakotzat hartu behar da Arrueren eta Ugarteren baimenek irakurketa horretan eragina izan bide zutela.

Azken batean, hiru kasu horietan ikus daitezke zentsuraren irakurketak eta, bereziki, zentsore-irakurleen interpretazioek zituzten mugak eta berezitasunak, guztietan ere irakurketa erabat paradoxikoak eskaintzen diren neurrian.

Bibliografia

Abellán, Manuel, 1980, *Censura y creación literaria en España (1939-1976)*. Bar-tzelona: Ediciones Península.

Aresti, Gabriel, 1970, «Joan Mirande: Haur besoetakoa. Lur», *Anaitasuna*, 195 (1970) 10.

Arruti, Ane, 2010, «Atxaga: «Ez diot irakurleari Miranderen obrako ideiekiko inolako sinpatiarik opa»», *Gara*, 06/16. Sarean: <<https://gara.naiz.eus/paperezkoa/20100616/205302/eu/Atxaga-Ez-diot-irakurleari-Miranderen-obrako-ideieki-ko-inolako-sinpatiarik-opa>> [2018/09/15]

H. Riaño, Peio, 2018, «La novela que no gustó a ETA y secuestró Franco revive en castellano», *El Español*, 04/20. Sarean: <https://www.elespanol.com/cultura/libros/20180420/novela-no-eta-secuestro-franco-revive-castellano/301220458_0.html> [2018/09/20]

Hernandez Abaitua, Mikel, 2008, *Ramon Saizarbitoriaren lehen eleberrigintza*. Bilbo: EHU.

Juaristi, Jon, 1987, *Literatura vasca*. Madril: Taurus.

Larraz, Fernando, 2014, *Letricidio español. Censura y novela durante el franquismo*. Gijón: Trea.

Peillen, Txomin, 1998, «Jon Miranderen ordeinua bere lekuan», *Jakin*, 106 (1998) 11-30.

Sarasola, Ibon, 1975, *Txillardegi eta Saizarbitoriaren nobelagintza*. Donostia: Lur.

Torrealdai, Joan Mari, 1999, *La censura de Franco y el tema vasco*. Donostia: Kutxa Fundazioa.

——, 2000, *Artaziak*. Zarautz: Susa.

Urkizu, Patri, 1990, «Jon Miranderen poesiaz iruzkinak», *Hegats*, 50 (1990) 31-55.

Xarriton, Piarres eta Andiazabal, Piarres, 2006, «Pierre Lafitten gutundegia», *Euskera*, 51-1 (2006) 199-239.